DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2020.34>
УДК 343.98:614.84

І. Л. Шебалков,

старший науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних,
екологічних, військових досліджень та досліджень відео-, звукозапису

Національного наукового центру «Інститут судових експертиз

ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3021-3472>, e-mail: shebalkov@ukr.net

Ю. В. Панчук,

науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних, екологічних, військових

досліджень та досліджень відео-, звукозапису Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-86056029>,

e-mail: expert.ryndina31071988@gmail.com

Р. Н. Гусейнов,

судовий експерт лабораторії інженерно-технічних, екологічних, військових

досліджень та досліджень відео-, звукозапису

Національного наукового центру «Інститут судових експертиз

ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3021-3472>, e-mail: huseinov_ruslan@ukr.net

В. С. Супрун,

науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних, екологічних,

військових досліджень та досліджень відео-, звукозапису

Національного наукового центру «Інститут судових експертиз

ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,

ORCID: 0000-0001-8830-0267, e-mail: valeriy.suprun@hniise.gov.ua

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНИХ СУДОВО- ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС ВИЗНАЧЕННЯ ПОРЯДКУ ДІЙ ПОЖЕЖНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС УКРАЇНИ

Зазначена необхідність дослідити проблеми комплексних пожежно-технічних досліджень і досліджень з охорони праці й безпеки життєдіяльності, визначити відповідність дій особового складу органів управління та пожежно-рятувальних підрозділів під час проведення пожежно-рятувальних робіт вимогам нормативних документів з охорони праці й пожежно-тактичним прийомам бойових дій, застосування спеціальної техніки та засобів пожежогасіння. Проаналізовано інформаційні матеріали для дослідження дій пожежних підрозділів ДСНС України на пожежі й визначення причиново-наслідкового зв'язку між досліджуваною подією, негативними наслідками та відповідальною особою у разі виникнення нещасного випадку.

Ключові слова: комплексна судова експертиза, суб'єкти судової експертизи, нещасний випадок, пожежно-тактичні прийоми бойових дій, пожежна тактика, пожежно-рятувальні роботи.

Постановка наукової проблеми. Проведений аналіз пожежно-технічних експертиз і досліджень, виконаних фахівцями Національного наукового цен-

тру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» за попередній рік, свідчить, що майже чверть наданих на дослідження матеріалів містить питання щодо відповідності дій особового складу пожежного підрозділу нормативним документам, а також питання про те, дії (або бездіяльність) яких посадових осіб ДСНС, з технічної точки зору, перебувають у причинovому зв'язку «з настанням небезпечних подій (травмування або нещасних випадків)», які є предметом дослідження експерта з охорони праці та безпеки життєдіяльності. Оскільки роботи, пов'язані з ліквідацією пожеж і надзвичайних ситуацій, у яких беруть участь аварійно-рятувальні підрозділи ДСНС України, належать до робіт з підвищеною безпекою та характеризуються ризиком травмування, настання нещасних випадків і загибелі як особового складу, так і населення, то експертизи, які призначають за розслідуваннями таких подій, потрібно вирішувати як комплексні пожежно-технічні дослідження й інженерно-технічні дослідження в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Зазвичай співробітники правоохоронних органів під час збирання й підготовки матеріалів до експертизи не враховують комплексність дослідження, а відображення всіх обставини досліджуваної події та надані матеріали є малоінформативними.

Проте, за умови належної підготовки наданих матеріалів, визначення всіх обставин досліджуваної події, надання відповідних схем розташування особового складу та спеціальної техніки підрозділів ДСНС, завдання комплексного пожежно-технічного й інженерно-технічного дослідження з охорони праці та безпеки життєдіяльності можуть бути розв'язані успішно.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Причини виникнення пожежі, пов'язані з порушенням правил пожежної безпеки, організацію гасіння пожежі та пожежну тактику на об'єктах різних форм власності і призначення досліджували такі науковці: Б. В. Мегорський ¹, А. М. Баратов ², О. І. Федотов, О. П. Ливчиков, Л. М. Ульянов ³, С. Г. Степаненко ⁴, О. С. Анісімов ⁵, В. І. Святенький, В. С. Огородник, Г. Г. Панасюк ⁶, І. Ф. Кімстач ⁷, М. Л. Цимбал ⁸ та ін.

¹ Мегорський Б. В. Методика установлення причин пожежаров. Москва, 1966.

² Баратов А. Н., Иванов Е. Н., Корольченко А. Я. Пожарная безопасность. Взрывобезопасность: справочник. Москва, 1987.

³ Федотов А. И., Ливчиков А. П., Ульянов Л. Н. Пожарно-техническая экспертиза. Москва, 1986.

⁴ Степаненко С. Г., Білкун Д. Г., Яник Я. М., Тимошук Ю. Т. Дослідження пожеж: довідк.-метод. посіб. Київ, 1999.

⁵ Анисимов А. С. Рекомендации по выявлению причин пожаров. Киев, 1979.

⁶ Святенький В. И., Огородник В. С., Панасюк Г. Г. Выявление и устранение причин пожаров: некоторые методические рекомендации для следователей и работников Госпожнадзора. Киев, 1997.

⁷ Кимстач И. Ф., Девлишев П. П., Евтюшкин Н. М. Пожарная тактика: учеб. пособ. Москва, 1984.

⁸ Цимбал М. Л. Розслідування пожеж (огляд місця події та проблеми застосування спеціальних знань): монографія/за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Ю. Шепітька. Харків, 2004.

Мета статті — визначити характерні особливості комплексного пожежно-технічного й експертного дослідження з охорони праці та безпеки життєдіяльності для об'єктивного й усебічного дослідження дій пожежних підрозділів ДСНС України під час ліквідації пожеж і їх наслідків, що загрожують життю та здоров'ю людей і завдають значних матеріальних збитків, а також визначити необхідні дії органів досудового розслідування, що сприяють підвищенню якості проведення експертних досліджень.

Викладення основного матеріалу дослідження. Як відомо, пожежі в усьому світі завдають значної матеріальної шкоди й у більшості випадків спричиняють людські жертви — як поміж звичайних громадян, так і поміж особового складу пожежних підрозділів.

Бурхливий розвиток науки й техніки, хімічної та газової галузей промисловості, технологічні процеси яких потребують значної кількості пожежо- та вибухонебезпечних речовин, виробництво й будівництво із застосуванням нових синтетичних матеріалів, тенденція поширення етажності та площі громадських і житлових будівель — усе це ускладнює роботу пожежно-рятувальних підрозділів.

За офіційною інформацією центру зв'язку ГУ ДСНС, в Україні лише з початку 2020 року зареєстровано майже 15 тисяч пожеж, що на 25 % більше за минулий рік, до того ж у 99 % випадків ці пожежі спричинено людським фактором (зокрема, намагання приховати або знищити сліди більш тяжкого злочину або нехтування правилами пожежної безпеки).

Злочини, пов'язані з розслідуванням пожеж, належать до найскладнішої категорії, що зумовлено природою як самого явища пожежі (неочевидність у більшості випадків умов і обставин виникнення й поширення в часі та просторі, знищення ймовірних слідів) і специфікою розслідування цієї події, так і обставинами суб'єктивного й об'єктивного характеру.

Так, у «Методичному посібнику з питань визначення причин виникнення пожеж та підготовки матеріалів для проведення пожежно-технічних експертиз» зауважено, що *«пожежа — неконтрольоване горіння поза спеціальним осередком, яке завдає матеріальних збитків»*. До основних ознак пожежі належать: неорганізованість процесу горіння; протікання процесу горіння в непризначеному для цього місці; завдання збитків унаслідок знищення й пошкодження матеріальних цінностей; наявність жертв чи постраждалих. Зазвичай пожежу супроводжують різноманітні хімічні та фізичні явища: хімічні реакції, виділення у зоні горіння тепла й продуктів горіння, передача тепла, утворення газообміну. Явища, які супроводжують пожежу, у деяких випадках можуть викликати деформацію та руйнування будівельних конструкцій, трубопроводів з газами чи рідинами, технологічного устаткування, вибухових речовин, суміші пальних газів з повітрям, скипання й викид гарячих рідин з резервуарів тощо ¹.

¹ Коротких Н. И., Мартынюк В. И. Методическое пособие по вопросам установления причин возникновения пожаров и подготовке материалов для проведения пожарно-технических экспертиз. Черновцы, 1982.

У праці «Виявлення та усунення причин пожеж: деякі методичні рекомендації для слідчих і працівників Держпожнадзора» зазначено, що причина пожежі є наслідком певних, пов'язаних між собою ланок: дія (бездіяльність) людей → умови (за яких пожежа стає можливою або необхідні для виникнення пожежі) → безпосередня причина пожежі → факт пожежі. Автори цієї книги визначили дві основні групи причин пожежі: загальні й безпосередні (технічні). До загальних причин пожежі, на думку науковців, належать: необережне поводження з вогнем та іншими джерелами запалювання; природні явища; підпали. Поміж технічних причин пожежі автори методичних рекомендацій назвали: порушення правил пожежної безпеки під час експлуатації електрообладнання, електронагрівальних приладів; несправності пічного опалення, необережне поводження з вогнем під час куріння; іскри; самозапалення матеріалів; пустощі дітей з вогнем; грозові розряди; підпали¹.

Також слід зауважити, що Кримінальний кодекс України (далі — *КК*) містить значний перелік злочинів і санкцій, які за них передбачені, де пожежа може бути елементом об'єктивної сторони складу злочину: «Умисне знищення або пошкодження майна» (ст. 194 *КК*), «Погроза знищення майна» (ст. 195 *КК*), «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду» (ст. 252), «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» (ст. 259), «Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки» (ст. 270 *КК*) та інші.

Довгий перелік норм *КК* України, що стосуються такого суспільно-небезпечного явища, як пожежа, значна матеріальна шкода, яку пожежа може завдати, і можливі тяжкі наслідки (у вигляді загибелі чи травмування людини) вимагають від слідчого повного й усебічного розслідування злочинів цієї категорії. Проте, слідчий не є фахівцем і не має спеціальних знань, які він може застосувати під час визначення сутності такого явища, як пожежа, та причин, що її спричиняють.

Використання спеціальних знань під час проведення пожежно-технічних досліджень і експертиз дає змогу слідчому в повному обсязі провести досудове слідство і визначити причину настання розслідуваної події та коло причетних до неї осіб. Визначення причини пожежі, яке експерт здійснює в межах проведення пожежно-технічних досліджень, — це складний динамічний процес, який охоплює повний аналіз і синтез досліджуваної події, ситуації, яка відбувалася до виникнення пожежі, під час пожежі та після її ліквідації, з урахуванням даних про сукупність стану і процесів на всіх стадіях виникнення, розвитку, поширення й гасіння пожежі. Коло осіб, дії яких зумовили виникнення пожежі, або посадову особу, унаслідок дії чи бездіяльності якої виникли умови й настали тяжкі наслідки, визначає експерт з охорони праці та безпеки життєдіяльності. Тому більшість призначених слідчим пожежно-технічних досліджень мають комплексну основу

¹ Святецький В. І., Огородник В. С., Панасюк Г. Г. Указ. соч.

й можуть буту розв'язані лише у разі проведення комплексної судової пожежно-технічної експертизи й інженерно-технічної експертизи в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Найчастіше, як свідчить експертна практика фахівців лабораторії інженерно-технічних, екологічних, військових досліджень, та досліджень відео-, звукозапису Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, за цією категорією розслідувань слідчі (окрім стандартних запитань щодо визначення координат осередкової зони та причини пожежі) виносять на вирішення комплексної судової експертизи такі запитання: *«Вимоги яких нормативно-законодавчих актів не було забезпечено під час настання небезпечної події? У діях яких саме посадових осіб наявний причинний зв'язок з настанням негативних наслідків? Чи належно використовували протипожежну техніку під час гасіння пожежі? Чи відповідали дії працівників ДРПЧ ГУ ДСНС під час гасіння пожежі чинним нормативним актам з протипожежної безпеки й охорони праці?»* і т. ін.

Готуючи відповіді на запитання слідчого, експерти проводять комплексні дослідження за такими основними напрямками:

1. Щодо самої пожежі:
 - дослідження обставин виникнення пожежі (визначення осередку або осередкової зони й умов, які спричинили виникнення пожежі);
 - дослідження процесу розвитку (динаміки) пожежі, зокрема її трьох основних характерних фаз (поширення горіння, коли полум'я охоплює майже 80 % горючого матеріалу; після досягнення максимальної швидкості вигорання матеріалів, коли пожежу супроводжує активне полум'яне горіння з постійною швидкістю втрати маси, та коли настає різке зменшення швидкості вигорання і відбувається догорання жевріючих матеріалів і конструкцій).
2. Тактика дії пожежних підрозділів і використовуваної ними техніки, засобів пожежогасіння та вогнегасних речовин:
 - принципи організації й ведення бойових дій пожежним підрозділом на конкретних об'єктах у конкретних умовах;
 - уміле та грамотне використання всіх технічних можливостей пожежно-рятувальних (автоцистерн) і спеціальних автомобілів (насосно-рукавних, повітряно-пінного гасіння й пожежних автодрабин та ін.) та засобів пожежогасіння.
3. Дотримання вимог Правил безпеки праці працівниками підрозділів ДСНС України, спрямованих на збереження життя, здоров'я та працездатності під час виконання робіт із гасіння пожеж, ліквідації аварій у сфері цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, вибуховими матеріалами промислового й військового призначення та ін.¹

¹ Правила безпеки праці в органах і підрозділах МНС України: затв. наказом МНС України від 07.05.2007 р. № 312. URL: https://www.dsns.gov.ua/files/2019/2/14/321/PRAVIL_Ohor-Pr_MNS.pdf (дата звернення: 06.06.2020).

4. Умови й порядок забезпечення пожежної безпеки на підприємствах, установах і в організаціях, а також дотримання вимог Правил пожежної безпеки уповноваженими посадовими особами та громадянами.

Під час розв'язання завдань щодо самої пожежі експертові найчастіше необхідна така інформація:

- показання свідків (можливих) обставин (де і коли, у якому місці або за яких обставин сталося) виникнення й поширення полум'я на початковому етапі (зазвичай це час до прибуття пожежно-рятувальних підрозділів), а також які дії виконано на початковому етапі виявлення пожежі (або її ознак);
- визначення всіх (можливих) обставин розвитку (динаміки) пожежі. Під динамікою пожежі, як зазначено в підручниках з пожежної тактики, розуміють процес розвитку пожежі у часі та просторі, який супроводжується впливом небезпечних факторів пожежі на навколишнє середовище. Під небезпечним фактором пожежі розуміють фактор, вплив якого призводить до травмування, отруєння або загибелі людини, а також до матеріального збитку¹.

Для розв'язання завдання слідчого щодо дій пожежних підрозділів і використання ними техніки та засобів пожежогасіння експертові необхідно проаналізувати й визначити суть і зміст оперативних дій конкретного пожежно-рятувального підрозділу. Як відомо зі Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж, оперативні дії будь-якого підрозділу ДСНС України містять: збір особового складу, виїзд і прямування до місця пожежі, розвідку пожежі, рятування людей, оперативне розгортання й гасіння пожежі.

Якість та ефективність оперативних дій підрозділу залежать від багатьох факторів, основними з яких є готовність та спроможність підрозділу виконати основне оперативне завдання у будь-якій складній обстановці в межах своїх тактичних можливостей².

Гасіння пожежі — це складний процес, який передбачає такі види оперативних дій особового складу: подача вогнегасних засобів для припинення горіння й обмеження поширення пожежі, розкриття й розбирання конструкцій, видалення диму та зниження температури, захист конструкцій і устаткування від дії полум'я, високої температури й інших факторів пожежі, евакуація майна та ін. Деякі оперативні дії, що їх виконують підрозділи ДСНС України, є загальним. Їх здійснює кожний підрозділ під

¹ Ключ П. П., Палюх В. Г., Пустовой А. С., Сасенко О. І., Сенчіхін Ю. М., Сировий В. В. Пожежна тактика: підручник. Харків, 1998.

² Статут дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж: затв. наказом МВС України від 26.04.2018 р. № 340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0802-18#n4> (дата звернення: 06.06.2020).

час виклику на пожежу та виконує в такій послідовності: збір, прямування до місця виклику, розвідка пожежі, оперативне розгортання, припинення горіння й повернення до пожежно-рятувальної частини. Решту оперативних дій (таких, як рятування людей, розкриття й розбирання конструкцій, видалення диму, евакуація цінностей тощо) підрозділи виконують не на кожній пожежі, а тільки на окремих.

Тому всі оперативні дії можна умовно розподілити на *загальні* й *окремі*. Загальні дії виконують у суворій послідовності, окремі — паралельно із загальними (такими, як оперативне розгортання, розвідка пожежі, припинення горіння).

За своїм призначенням оперативні дії підрозділів умовно поділяють на підготовчі, основні й допоміжні. Підготовчими та допоміжними діями називають оперативні дії, що створюють умови для виконання основних дій. Основними оперативними діями називаються такі, у результаті яких досягнуто безпеку людей і тварин та припинено горіння, тобто забезпечено виконання основного оперативного завдання на пожежі.

Щодо вирішення питань з дотримання вимог Правил безпеки праці кожним працівником підрозділу ДСНС України, то стосовно досліджуваної події експерти розглядають питання дотримання:

- загальних вимог з охорони праці відповідно до нормативно-правових актів, що діють на території України, і нормативних документів, що діють безпосередньо у самих підрозділах ДСНС України (проведення інструктажів і навчань і т. ін.);
- заходів безпеки під час використання оперативного автотранспорту та спеціального обладнання й оснащення (пожежного, аварійно-рятувального, індивідуального захисту);
- вимог безпеки праці під час несення служби та гасіння пожежі на різних за призначенням об'єктах (незалежно від форми власності).

Для успішного розв'язання експертних завдань, вирішення поставлених слідчим і зазначених вище запитань фахівці Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (за допомогою спеціалістів Київського та Дніпровського НДІСЕ) під керівництвом директора, доктора юридичних наук, заслуженого юриста України, професора О. М. Ключова, за особистої участі професора кафедри пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт НУЦЗУ, кандидата технічних наук, професора Ю. М. Сенчихіна розробили й запровадили «Методику дослідження дій особового складу органів управління та пожежно-рятувальних підрозділів під час проведення пожежно-технічної експертизи»¹. Ця методика — перший розроблений алгоритм (на основі аналізу статистичних даних та узагальнення експертної практики шляхом моделювання способів

¹ Методика дослідження дій особового складу органів управління та пожежно-рятувальних підрозділів під час проведення пожежно-технічної експертизи: звіт НДР (заключ.) 10.8.34 від 18.01.2019 р./ХНДІСЕ. Харків, 2017.

і прийомів тактико-технічних дій органів управління й пожежно-рятувальних підрозділів) розв'язання завдань з визначення відповідності дій особового складу органів управління та пожежно-рятувальних підрозділів під час проведення пожежно-рятувальних робіт вимогам нормативних документів і пожежно-тактичним прийомам бойових дій. Запровадження зазначеної методики сприяло єдиному підходу до проведення судових пожежно-технічних експертиз експертними установами України із цього напрямку експертних досліджень.

На жаль, найчастіше слідчі під час призначення комплексного експертного дослідження з розслідування пожежі, готуючи матеріали кримінального провадження й додаткові матеріали (на клопотання експерта), на нашу думку, не враховують значної кількості тієї необхідної вихідної інформації, яка потрібна для проведення повноцінного дослідження та надання обґрунтованого й об'єктивного письмового висновку. Натомість, зважаючи на вимоги процесуального законодавства України та п. 2.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, відповідно до яких *«експерту забороняється: <...> самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно»*, експерти під час проведення судової комплексної експертизи, досліджуючи речі та явища, пов'язані з пожежею, з метою визначення даних, необхідних для її розслідування, можуть послуговуватися лише наданими їм матеріальними й матеріалізованими об'єктами дослідження та застосовувати спеціальні знання¹.

Експертна практика свідчить, що на якість результатів комплексного експертного дослідження у справах про пожежу негативно впливають незадовільний і подеколи малоінформативний підбір слідчим вихідної інформації, а також недостатнє опрацювання ним: експертних прийомів під час дослідження місця події; правил методології ситуаційного дослідження ознак злочинних порушень правил пожежної безпеки для визначення ситуації (події), що (як сукупність взаємопов'язаних обставин) спроможна спричинити виникнення горіння; неправильна оцінка причиново-наслідкового зв'язку між подіями й ситуаціями, пов'язаними з діями пожежно-рятувальних підрозділів і настанням негативних наслідків.

Висновки. Сьогодні в Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості пожеж, що призводять до значної матеріальної шкоди й загибелі або травмування людини (людей). Одна з основних причин настання такої несприятливої ситуації полягає в зменшенні рівня пожежної безпеки, інша є результатом злочинних дій людини або дій (бездіяльності)

¹ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 06.06.2020).

відповідальної посадової особи. Проблема визначення причини пожежі, відповідності дій особового складу пожежно-рятувальних підрозділів і посадових осіб ДСНС України, які (з технічної точки зору) перебувають у причиновому зв'язку з настанням небезпечних подій (травмування або нещасного випадку), актуальна та має комплексний характер; вона є предметом комплексного дослідження у межах проведення пожежно-технічного дослідження й інженерно-технічного дослідження з охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Питання, які фахівці вирішують у процесі призначення комплексного експертного дослідження, потребують від слідчого під час збирання й підготовки матеріалів більш докладного та повного відображення всіх обставин досліджуваної події, що в подальшому сприятиме повному і якісному експертному дослідженню (незалежно від об'єкта виникнення пожежі).

References

- Anisimov, A. S. (1979). *Rekomendatsii po vyivleniiu prichin pozharov*. Kyiv [in Russian].
- Baratov, A. N., Ivanov, E. N., Korolchenko, A. Ia. (1987). *Pozharnaia bezopasnost. Vzryvobezopasnost: spravochnik*. Moscow [in Russian].
- Fedotov, A. I., Livchikov, A. P., Ulianov, L. N. (1986). *Pozharno-tekhneskaia ekspertiza*. Moscow [in Russian].
- Instruktsiia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen: zatv. nakazom Miniustu Ukrainy vid 08.10.1998 r. № 53/5 (zi zmin. ta dopov.)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (data zvernennia: 06.06.2020) [in Ukrainian].
- Kimstach, I. F., Devlishev, P. P., Evtiushkin, N. M. (1984). *Pozharnaia taktika: ucheb. posob*. Moscow [in Russian].
- Klius, P. P., Paliukh, V. H., Pustovoi, A. S., Saienko, O. I., Senchikhin, Yu. M., Syrovyi, V. V. (1998). *Pozhezhna taktyka: pidruchnyk*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Korotkikh, N. I., Martyniuk, V. I. (1982). *Metodicheskoe posobie po voprosam ustanovleniia prichin vozniknoveniia pozharov i podgotovke materialov dlia provedeniia pozharno-tekhneskikh ekspertiz*. Chernovtsy [in Russian].
- Megorskii, B. V. (1966). *Metodika ustanovleniia prichin pozharov*. Moscow [in Russian].
- Metodyka doslidzheniia dii osobovoho skladu orhaniv upravlinnia ta pozhezhno-riatuvalnykh pidrozdiliv pid chas provedennia pozhezhno-tekhnichnoi ekspertyzy: zvit NDR (zakliuch.) 10.8.34 vid 18.01.2019 r./KhNDISE*. Kharkiv, 2019 [in Ukrainian].
- Pravyla bezpeky pratsi v orhanakh i pidrozdilakh MNS Ukrainy: zatv. nakazom MNS Ukrainy vid 07.05.2007 r. № 312*. URL: https://www.dsns.gov.ua/files/2019/2/14/321/PRAVIL_Ohor-Pr_MNS.pdf (data zvernennia: 06.06.2020) [in Ukrainian].
- Statut dii orhaniv upravlinnia ta pidrozdiliv Operativno-riatuvalnoi sluzhby tsyvilnoho zakhystu pid chas hasinnia pozhezh: zatv. nakazom MVS Ukrainy vid 26.04.2018 r. № 340*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0802-18#n4> (data zvernennia: 06.06.2020) [in Ukrainian].

- Stepanenko, S. H., Bilkun, D. H., Yanyk, Ya. M., Tymoshchuk, Yu. T. (1999). *Doslidzhennia pozhezh: dovidk.-metod. posib.* Kyiv [in Ukrainian].
- Sviatenkii, V. I., Ogorodnik, V. S., Panasiuk, G. G. (1997). *Vyavlenie i ustranenie prichin pozharov: nekotorye metodicheskie rekomendatsii dlia sledovatelei i rabotnikov Gospozhnadzora.* Kyiv [in Russian].
- Tsymbal, M. L. (2004). *Rozsliduvannia pozhezh (ohliad mistsia podii ta problemy zasto-suvannia spetsialnykh znan): monohrafiia.* D-r yuryd. nauk, prof. V. Yu. Shepitko (ed.). Kharkiv [in Ukrainian].

И. Л. Шебалков, Ю. В. Панчук, Р. Н. Гусейнов, В. С. Супрун

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
КОМПЛЕКСНЫХ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ПРИ ОПРЕДЕЛЕНИИ ПОРЯДКА ДЕЙСТВИЙ
ПОЖАРНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ГСЧС УКРАИНЫ**

Исследованы проблемы, возникающие при решении вопросов комплексных пожарно-технических исследований и исследований по охране труда и безопасности жизнедеятельности, при установлении соответствия действий личного состава органов управления и пожарно-спасательных подразделений во время проведения пожарно-спасательных работ основным требованиям нормативных документов по охране труда и пожарно-тактическим приёмам боевых действий, применения специальной техники, пожарных автомобилей и средств пожаротушения.

Определены основные направления и характерные особенности комплексного экспертного пожарно-технического исследования и исследования по охране труда и безопасности жизнедеятельности, включающие: исследование обстоятельств возникновения и динамики развития пожара (исследование причины пожара), принципы организации и ведения боевых действий на конкретных объектах в конкретных условиях, умелое и грамотное использование приёмов применения специальной техники и огне-тушащих веществ (исследование тактики действий пожарных подразделений и используемой ими техники), выполнение требований Правил безопасности при выполнении работ по тушению пожара как гражданами, так и сотрудниками пожарно-спасательных подразделений. Раскрыт смысл понятий: «динамика пожара», «тушение пожара», «оперативные действия подразделений ГСЧС».

Определён достаточный и необходимый минимум исходной информации для решения заданий следователя, что в дальнейшем будет способствовать повышению качества и полноты проведения экспертных исследований (независимо от объекта исследования).

Ключевые слова: комплексная судебная экспертиза, субъекты судебной экспертизы, несчастный случай, пожарно-тактические приёмы боевых действий, пожарная тактика, пожарно-спасательные работы.

I. Shebalkov, Yu. Panchuk, R. Huseinov, V. Suprun
CURRENT PROBLEMS OF MULTIDISCIPLINARY
FORENSIC EXAMINATIONS WHILE DETERMINATION
OF THE COURSE OF ACTION OF FIRE DEPARTMENTS
OF THE STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE

The research on the problem was carried out when solving the issues of multidisciplinary fire investigation and research on occupational and health safety, when establishing conformity of actions of authorities personnel and fire-fighting units during fire-rescue operations with the basic requirements of regulatory documents on labor protection and fire tactical methods of hostilities, use of special equipment, fire engines and fire extinguishing means.

The main areas and defining characteristics of a multidisciplinary forensic fire investigation and research on occupational and health safety were identified, which include: - investigation of circumstances of occurrence and dynamics of the development of fire (analysis of the cause of fire), the principles of organization and conduct of hostilities at specific sites in specific conditions, skillful and competent use of special equipment techniques and fire extinguishing agents (investigation of actions tactics of fire departments and the equipment used by them), compliance with the requirements of the Safety Rules when carrying out fire fighting, both by citizens and employees of fire-rescue units. The meaning of the concepts: "fire dynamics", "fire extinguishing", "prompt actions of the State Emergency Service Units", is disclosed.

A sufficient and necessary minimum of input information was determined to solve an investigator's tasks which in the future will contribute to improving the quality and comprehensiveness of forensic examination, regardless of the object under study.

The analysis of information provided by the investigator, including at the request of a forensic expert in this category of cases, which will further contribute to a full and high-quality forensic examination regardless of fire occurrence locations, has been carried out.

Keywords: multidisciplinary forensic fire investigation and research on occupational and health safety, entities of forensic examination, accident, fire-tactical methods while hostilities, fire tactics, fire-rescue operations, special fire fighting equipment and extinguishing agents.

Надійшла до редколегії 18.06.2020

Шебалков І. Л., Панчук Ю. В., Гусейнов Р. Н., Супрун В. С. Актуальні проблеми комплексних судово-експертних досліджень під час визначення порядку дій пожежних підрозділів ДСНС України. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2020. Вип. 22. С. 416—426. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2020.34>.